

La muralla medieval de Vilafranca del Penedès: darreres intervencions arqueològiques. 2000-2009

AMORÓS, J.; ESTEVE, X.; FELIU, J.M.; VARAS, O.

INTRODUCCIÓ

Presentem en aquest treball una síntesi dels resultats de les intervencions arqueològiques que s'han fet a la muralla de Vilafranca del Penedès entre els anys 2000 i 2009. Si bé es tracta d'excavacions dutes a terme en solars diferents, amb diversos directors, exposarem els resultats globalment, entenent que es tracta d'un únic element patrimonial excavat segmentadament.

Els directors de les intervencions han estat en Xavier Esteve al carrer General Prim, 12-14; Bruna Álvarez, al carrer dels Banys, 11, i al carrer de la Muralla dels Vallets, 36; Oriol Vilanova, al carrer dels Ferrers, 71, al carrer d'Hermenegild Clascar, 2, al carrer General Prim, 16, i al carrer de la Parellada/rambla de Nostra Senyora; Roger Benito, al carrer de Ponent, 17; Oscar Varas, al carrer de Ponent, 1, i al carrer General Prim, 18; Oriol Tutusaus i Josep Ma Feliu, al carrer d'Hermenegild Clascar, 26; Riker Yll, Jordi Amorós i Josep Ma Feliu, al carrer d'Hermenegild Clascar, 16-18; Jordi Amorós i Josep Ma Feliu, al carrer d'Hermenegild Clascar, 20-22; i Pedro Otiña i Oscar Varas, a la rambla de Sant Francesc.

Totes aquestes intervencions han permès documentar diferents panys de la muralla medieval de Vilafranca del Penedès, el seu parament, torres, espitlleres, escarpes, contraescarpes, el fossat i el pas de muralla.

ANTECEDENTS

La documentació parla d'una defensa anterior al segle XIV, que Massanell situa al carrer de la Cort, plaça de la Constitució, plaça de la Vall del Castell, plaça de l'Oli, carrer del Marquès d'Alfarràs, carrer d'Hermenegild Clascar i carrer General Prim, formant un nucli al voltant de l'església de Santa Maria i del castell, amb carrers estrets i irregulars. Aquesta defensa, però, no podem afirmar que es tractés d'un mur, sinó d'un

vall defensiu obert al peu de les parets posteriors de les construccions que se situaven al perímetre de la vila, a mode de muralla (Massanell, 1984). L'espai per on transcorria aquest vall el trobem fixat amb certa precisió, almenys en la documentació que parla de les afrontacions dels terrenys que els hospitalers van adquirir a Vilafranca a inicis del segle XIV per instal·lar-hi la seva comanda. Així podem veure com el vall passava per l'actual plaça de la Vila. A aquest punt també cal afegir la localització d'un mur al mig de la plaça de la Vila, paral·lel al carrer de la Cort, quan es van enderrocar les edificacions que ocupaven aquest espai el 1936. Segons diu Massanell, formava part de les restes de les cases que formaven el clos inicial.

En aquesta època, anterior al segle XIV, hi ha un nucli fora d'aquest espai envoltat pel fossat. És el que es coneix com a "vila vella", enfront de la "vila nova", que serà la que quedarà inclosa dins de la muralla posterior. Algunes de les construccions d'aquesta vila vella van haver de ser enderrocades, a partir del segle XIV, amb l'aixecament de la muralla, com per exemple el primer Hospital del Sant Esperit. També s'ha documentat que cap al 1321, el punt on s'uneixen la plaça Constitució i els carrers de la Cort, de la Parellada i dels Ferrers rebia el nom de Cap de Creus, topònim que indica que en algun moment aquest punt havia estat un dels extrems de la població.

Val a dir que, anteriorment, s'havia dit que el centre al voltant del qual va anar creixent Vilafranca era la Torre Dela, que ha estat situada, entre d'altres llocs del centre de la vila, al darrere de l'actual capella de Sant Pelegrí. Tot i així la darrera notícia la situa en algun lloc del barri de Sant Julià, i estaria més relacionada amb les construccions de la vila vella, entre les quals hi devia haver algunes capelles que trobem mencionades abans del segle XII, com la de Sant Julià.

La muralla que s'ha documentat en aquestes intervencions correspon a la que es va construir per ordre del rei Pere el Cerimoniós, durant el segle XIV, dins del marc de les diferents guerres del monarca. Les obres ja es feien cap al 1330, i un document del 1338 parla de la concessió que va fer el rei a la Universitat amb la facultat "de jutjar i decidir, de pla i amb tota rapidesa, les qüestions a què donés lloc la destrucció dels murs vells i l'edificació de les fortificacions noves". Aquest és l'únic document en el qual es mencionen murs anteriors a la muralla aquí tractada. Els treballs sembla que es van interrompre per la pesta negra, de la mateixa manera que succeí amb la construcció de l'església de Santa Maria. Els treballs es reprengueren a partir del 1360. D'aquesta època hi ha diversos documents referents a la construcció de la muralla de Vilafranca. Així el 1376 el rei Pere III va visitar la vila i va manar ampliar el vall 10 m més. Una estimació permet parlar d'un perímetre d'uns 1700 m i una àrea de 20 ha. Diversos portals són també citats en la documentació. Els diferents noms amb què apareixen anomenats en la documentació no permeten en algunes ocasions situar exactament la seva localització. Tot i això sembla que podem parlar d'onze portals, situats als carrers que actualment surten del centre i algun altre que ha desaparegut.

Així tindriem:

1. Portal de Sant Francesc, al final del carrer de la Cort
2. Portal de Sant Bernat, al final del carrer de Sant Bernat
3. Portal d'en Salelles, al final de l'actual carrer del Marquès d'Alfarràs
4. Portal de Canyamàs, al carrer Ferran cantonada amb el carrer Ponent
5. Portal d'en Coloma, al carrer de Sant Pau confluència amb el carrer de la Muralla dels Vallets

6. Portal de la Granada, al carrer dels Ferrers on conflueix amb els de la Muralla dels Vallets i Sant Sebastià
7. Portal del Sant Esperit, al carrer de la Font on conflueix amb els de Sant Sebastià i Sant Cristòfor
8. Portal de Santa Clara, a la zona del carrer de la Lluna/Puigmoltó
9. Portal d'en Soler, al final del carrer del Pou de la Pina
10. Portal de Barcelona, al final del carrer de la Parellada
11. Portal d'en Fresquet, al carrer de Sant Joan

A banda també s'ha localitzat el nom de portal de la Torre Grossa, que fins fa poc es podia suposar que estava en algun punt indeterminat de la rambla de Sant Francesc. Podria estar situat al final del carrer de la Palma, a tocar de la torre que li dona nom, recentment excavada, però no al mateix extrem del carrer, ja que estava tancat. Durant l'etapa de pesta del 1580-1590, per tal de controlar les entrades i sortides de la vila aquest portal va ser l'únic que va quedar obert.

En referència a la documentació de diferents períodes en els quals es parla de la muralla, tenim per exemple les destrosses que va patir durant la Guerra Civil de Joan II, el 1462. Immediatament se'n va ordenar la reconstrucció, amb la participació de tots els pobles veïns. Tot i això, sembla que els treballs no van acabar de fer-se, i a inicis del segle XVI, es parla del mal estat de les muralles, el 1516 i el 1519. Aquest mal estat sembla que persisteix el 1608, quan la Universitat demanà al rei Felip II que destinés part de la recaptació de multes a la reedificació de la muralla. L'any següent s'establí que a partir del toc del lladre es prohibia sortir al carrer sense llum. Aquesta disposició i les seves multes es van fer pels continus raptos que feien bandolers de nit que podien entrar a la vila a causa del mal estat de les muralles.

El 1610 es va construir un pou de gel a esquenes de la muralla, cal suposar que adosat, al tram entre el portal de la Granada i el portal d'en Coloma, per tant al del carrer Muralla dels Vallets. Per construir-lo van utilitzar-se blocs de la torre de la Vall del Castell. El 1649 l'exèrcit castellà va destruir les muralles de Vilafranca i ja a inicis del segle XIX es comença a desmuntar la muralla, començant pel sector de la rambla de Nostra Senyora, i el 1802 es van establir les alineacions que havien de seguir les noves construccions. Entre el 1823 i el 1830 es va iniciar la urbanització de la rambla de Sant Francesc i s'enderrocà la muralla. El 1856, després de la Segona Carlinada, l'Ajuntament va prendre la decisió de posar portes a l'entrada del carrer dels Ferrers i lliurar les claus a la Comandància militar. Els veïns demanaven l'enderroc del portal, en aquell moment anomenat dels Caputxins, que estava en molt mal estat. I el 1858 es va desmuntar el portal de Nostra Senyora i es van aprofitar els blocs per construir la tanca del cementiri. També sabem que es van aprofitar blocs de la muralla per construir el Mercat de la Carn el 1878.

FONTS ANTERIORS A LES INTERVENCIONS ARQUEOLÒGIQUES

Per tal de conèixer el traçat de la muralla amb anterioritat a les intervencions arqueològiques, les úniques dades disponibles provenien de la historiografia local, la topografia dels carrers de Vilafranca, mapes antics i la toponímia.

Actualment encara perduren els carrers anomenats Muralla dels Vallets, al sector nord de la muralla. El carrer de la Muralla de Sant Magí, al sector est, que fins al 1893 ocupava també el que actualment és el carrer de la Lluna. L'actual carrer de Sant Sebas-

tià, que fins al 1889 s'anomenava Muralla de Güell. O la rambla de Nostra Senyora, nom que li ve donat pel portal situat al carrer de la Parellada, on hi havia el portal de Nostra Senyora del Portal, i la Rambla de Sant Francesc, on hi havia el portal dels Framenors, ja que el convent franciscà estava al seu davant.

Així mateix cal tenir en compte els carrers amb nom de raval: el de la Font, i les dues rambles, que abans s'anomenaven raval de Sant Francesc i de Nostra Senyora.

A finals del segle XX, s'alçaren les primeres veus en defensa del patrimoni local, i en concret de la muralla. D'aquesta manera, l'any 1975 es publicà un editorial al setmanari *Tothom* que, amb el títol "Salvem la muralla de Vilafranca", feia referència a un pany al carrer Ponent, del qual tenim una imatge. De finals de la dècada de 1960 són també alguns testimonis fotogràfics de la localització de la muralla amb l'enderrocament d'edificis situats al carrer Beneficència, a banda i banda d'un solar que precisament va ser excavat i documentat arqueològicament el 2005 (Muralla dels Vallets, 36 – Beneficència, 12).

El 1991 la muralla de Vilafranca va ser inclosa dins l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya. En aquest treball es van identificar algunes parts de la muralla que es podien observar a simple vista. Pel que fa a panys de muralla que es podien observar a simple vista dins d'algunes finques particulars, tenim els del carrer Hermenegild Clascar, 36 i 44; i els del carrer de Ponent, 53, 49, 19 i 17 (aquest darrer objecte d'intervenció arqueològica el 2005).

Tot i això, durant la dècada de 1990 es destruïren alguns panys de muralla, als carrers del General Prim i d'Hermenegild Clascar.

LES INTERVENCIONS ARQUEOLÒGIQUES A LA MURALLA

Des de l'any 2000 s'han pogut documentar diversos trams de muralla en diferents segments del seu perímetre que, si les sotmetem a una anàlisi tipològica, ens permeten deduir l'origen heterogeni i diacrònic dels diferents sectors (Fig. 1). Sabem, d'una banda que, tal com es desprèn de la documentació escrita, com hem esmentat, la seva construcció es va allargar durant algunes dècades en el segle XIV i que va patir diverses aturades a causa de les pestes o la manca recurrent de fons. D'altra banda, les fonts parlen de la construcció de les torres, l'amortització de parts del vall i de diverses destruccions i reparacions al llarg del segle XV, sobretot al voltant de la Guerra Civil catalana de 1462.

L'objecte d'aquesta anàlisi de la muralla se centrarà en l'època medieval: el seu origen en època de Pere el Cerimoniós i les èpoques convulses del segle XV.

Tenint en compte això i que, un cop amortitzades les seves funcions defensives, la muralla de Vilafranca va servir de punt de suport i paret mitgera dels edificis d'habitatges que es van anar construint des d'època moderna, per sotmetre a anàlisi aquests trams l'estudi se centra en les parts inferiors dels panys murals, que són els que podem suposar originals.

1. Parament de la muralla

Aquesta anàlisi inicia el recorregut dels trams de muralla on s'ha intervingut en sentit horari a partir del portal de Sant Francesc o de Sant Pere, que menava al convent de Sant Francesc situat extramurs.

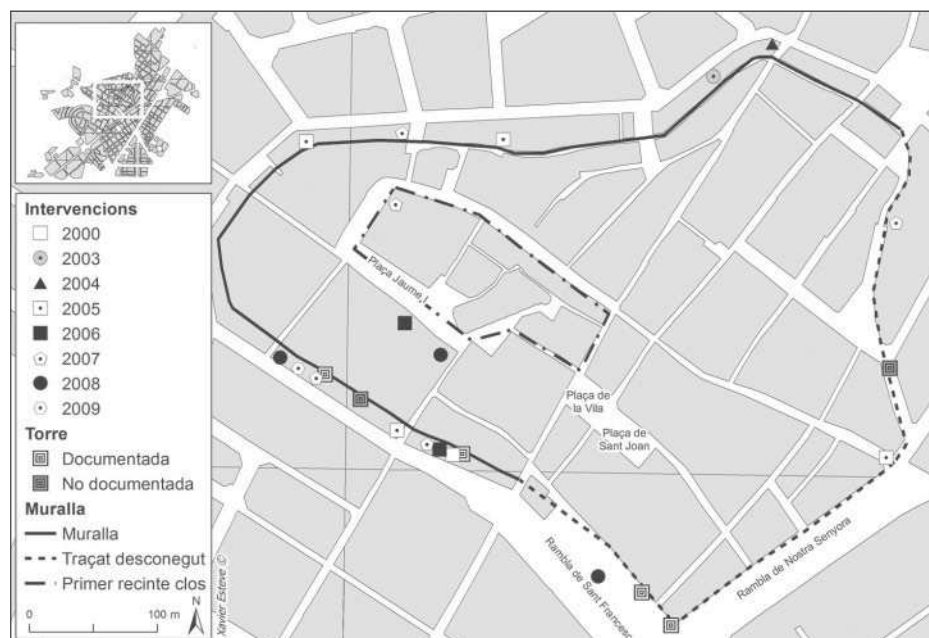

Figura 1. Plànol de Vilafranca amb les intervencions arqueològiques, el traçat de la muralla i les torres. Autor: X. Esteve

En la primera intervenció que podem considerar moderna en la muralla de Vilafranca, efectuada l'any 2000 al solar del carrer General Prim, 12-14, es van distingir clarament tres fases de construcció diferenciades, de les quals només la inferior podria ser atribuïda a la muralla medieval. Aquesta fase es caracteritzaria per un parament format exclusivament per blocs més aviat arrodonits d'uns 25-30 cm d'amplada col·locats formant alineacions horitzontals i units amb un morter de calç i sorra. Per sobre d'aquesta es marcaria clarament una línia força regular que la diferenciaria de la primera fase reconstructora, formada per blocs de mides diverses (10-30 cm d'amplada), sense una alineació aparent i on el morter seria quantitativament i visualment més abundant. La fonamentació de la muralla consistiria en una base més gruixuda formada per blocs lleugerament més petits que els de la muralla pròpiament dita, tots els quals units per morter. Associats a aquest moment trobaríem nombrosos fragments de ceràmica grisa i algun de en verd i manganès i pisa blanca.

Aquesta característica de l'engruiximent de la base a mode de fonamentació també es troba en la seva continuació en el solar contigu del General Prim, 16. La intervenció del 2005, va distingir la fonamentació de la muralla, amb una alçada d'1,20 m des de la base. Aquesta presenta un parament format per blocs de pedra irregulars, més aviat rectangulars i d'uns 20-30 cm. Formen filades horitzontals units amb morter de calç i sorra. En aquest punt s'observa com va sobresortint a manera de talús o peu de fonamentació de la muralla.

Per sobre de la fonamentació es marca una línia que enceta una segona fase constructiva, aquesta ja totalment vertical. Està formada per blocs irregulars de diferents mides (de 10 a 30 cm d'amplada), els quals tendeixen a adoptar una forma més arrodonada. Tot i que es comencen a observar algunes refaccions posteriors (bigues de formigó, clapes de maons, etc.), la disposició dels blocs sembla continuar respectant, a grans trets, les filades horitzontals. Aquest tram té una alçària de 2,62 m per sobre de la primera fase.

Just al solar de l'esquerra, al número 18, el 2007 es va poder fer una intervenció en extensió a banda i banda de la muralla que va documentar-ne un tram de 8,40 m de longitud, amb una amplada d'1,70 m, i una alçària màxima d'1,4 m. La poca alçària conservada s'ha d'atribuir al fet que en aquest solar la muralla no feia de paret mitgera entre dues cases sinó que tota l'extensió excavada corresponia a la sala de l'antic Cinema Bogart. El Cinema va arrasar la part supèrflua de la muralla, però va conservar la que interessa per a la nostra anàlisi.

En aquest solar el traçat de la muralla continua tenint característiques similars a la dels dos trams anteriors, com és l'engruiximent del tram inferior a mode de basament o fonamentació, però en aquest cas el tram que sobresurt no baixa de forma atalussada regular durant 1,20 m sinó que es tracta d'un basament irregular de dues filades de pedra mitjana de 40 cm, unides amb morter de calç blanc amb sorra fina i argila, que només sobresurt uns 10 cm respecte a la part superior i ja vertical de la muralla. La part superior està també constituïda per pedres irregulars de mida mitjana, col·locades amb una tècnica constructiva que en algunes parts recorda l'*opus spicatum*, unides amb morter de calç blanc amb sorra fina i argila. La negativa per a la seva construcció retalla el substrat natural (com en les intervencions anteriors) i, a la part interior de la muralla, un estrat que contenia materials del segle XIV (pisa blanca, pisa blanca i manganès, ceràmica reduïda medieval, ceràmica amb vidrat melat, i ceràmica vidrada de cuina amb l'interior vidrat i l'exterior fumat).

Ja a l'altra banda del portal que hi havia al carrer de Sant Bernat, el 2006 es va fer una intervenció al solar del carrer Hermenegild Clascar, 2. Aquí, el tipus de parament canvia respecte al que hem descrit en els trams del carrer General Prim. Es van poder documentar més de 17 m lineals de muralla amb una alçària màxima conservada de 4,80 m al cantó esquerre. La base de la muralla està conformada per tres filades de carreus ben escairats i ben alineats horitzontalment, encara que de mides irregulars. Al tram més pròxim al carrer de Sant Bernat s'ha pogut documentar l'amplada total de la muralla en aquest punt: una cara externa d'aproximadament uns 60 cm de gruix, un farciment intern d'aproximadament 1 m d'ample, i una cara interna d'uns 50 cm de gruix. Així, l'amplada total aproximada documentada en aquest punt és de 2,10 m. No obstant això, no es va poder veure la relació d'aquest tram amb el carrer Sant Bernat, on tradicionalment s'ha considerat que hi havia un dels portals d'entrada a la vila.

La part esquerra és la que millor conserva el parament original (ja que no es va veure afectat per la destrucció que va patir la muralla en els trams de la dreta quan es van començar a fer construccions posteriors). S'observa que en la part inferior (uns 2 m d'alçària) la muralla presenta un aparell mixt de carreus ben escairats (minoritaris) amb blocs de pedra irregulars (majoritaris) mentre que a la part superior s'observa el parament fet amb pedres de mida mitjana-petita sense treballar, així com algunes refaccions posteriors, com clapes de maó.

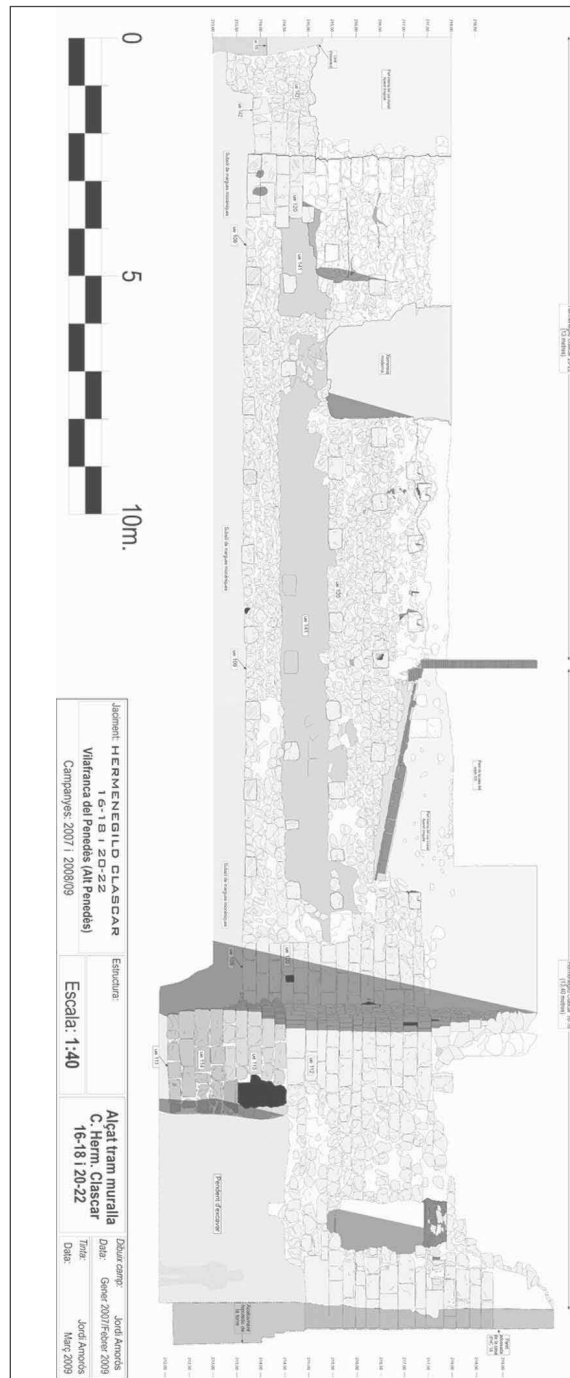

Figura 2. Alçat de la muralla i torre d'Hermenegild Clascar, 16-22. Autor: J. Amorós

En dos solars consecutius de la zona sud del nucli antic de Vilafranca, a Hermenegild Clascar, 16-18 i 20-22, es van fer dues intervencions, una el 2007 i l'altra el 2009, que van poder documentar un total de 26 m lineals de muralla (Fig. 2), d'una alçària mitjana de 3,8 a 4 m, de gruix desconegut (encara que del pany exterior se n'ha pogut observar una amplada d'aproximadament 1 metre). En tot aquest traçat, que va des de la torre quadrada situada al sector est del solar d'Hermenegild Clascar, 16-18, fins a l'immoble del número 24, s'observen dos trams de construcció diferent.

El tram de major longitud arrenca des de la torre quadrada, una longitud de 17,80 m i uns 4 m d'alçària. A partir d'aquí s'hi superposen els murs de les edificacions modernes. Els dos extrems d'aquest pany de muralla estan construïts per aparell regular de carreus, d'alçària i llargada variable (entre 20 i 28 cm d'alçària i entre 25 i 68 cm de llargada). Aquests dos extrems aproximadament regulars emmarquen el cos mural principal, fet en aparell irregular disposat en filades d'aproximadament 20 cm d'alçària alternades amb filades de morter de calç que n'omplen els espais. La particularitat d'aquest pany d'aparell irregular, però, consisteix en la intercalació, entre l'aparell irregular descrit abans, de carreus regulars (d'entre 36 i 48 cm de llargada i 24 i 32 cm d'alçària), disposats en horitzontal a una distància mitjana d'1,3 m cadascun i en vertical a 65 cm cada filada, però de forma que cada carreu singular, el que té a sobre no es troba fins a 1,3 m més amunt. D'aquesta manera es pot seguir la distribució d'aquests carreus en horitzontal, en vertical i en una diagonal de 45°. És el que hem denominat *aparell endauat* (per com recorda la distribució dels punts del 5 en la cara d'un dau). Hi ha cinc filades horitzontals, divuit de verticals i s'observen un total de 35 d'aquests carreus.

Aquest parament s'assenta directament sobre el subsòl geològic de margues miocèniques i no s'ha observat cap mena de banquetta de fonamentació. Tanmateix, s'ha pogut determinar que la part vista d'aquest tram mural arrencava a la cota de 214,50 metres sobre el nivell del mar. Això s'infereix de la cota inferior de l'arrebossat d'un metre d'alçària que ocupa la part central del tram.

El segon tram que hem referit s'adossa en forma d'aparell regular al cantó oest del tram descrit abans, a la cota de 213,80 metres sobre el nivell del mar (és a dir, a 20 cm per sobre de l'altre tram) per capbussar-se abruptament en direcció oest en forma d'aparell irregular fins la cota de 213,25 metres sobre el nivell del mar. Aquest enfonsament de la cota inferior de la muralla cal entendre'l com una adequació esglaonada al pendent natural de la zona. Malauradament aquest tram desapareix a 2,4 m darrere l'únic immoble d'aquesta part del carrer que no ha estat enderrocat. Són 5,40 m lineals de muralla que, tot i que no s'han pogut observar, enllacen amb el tram documentat a Hermenegild Clascar, 26. En aquest solar es van documentar 11 m lineals de muralla, amb una alçària màxima conservada de 2,60 m. El sistema constructiu aquí és diferent de l'observat a Hermenegild Clascar, 16-18 i 20-22. Es distribueixen filades verticals d'aparell regular de 80 cm d'ample, cada 3 m aproximadament, i l'espai que queda entremig (de 2 a 2,20 m d'amplada) es reomple amb aparell irregular lligat amb morter de calç. Les cotes inferiors d'aquest tram es van poder observar en dos sondeigs determinats en dos d'aquests pilars d'aparell regular: en el sondeig 2 s'observa el segon d'aquests pilars des de la cota inferior de 212,15 m sobre el nivell del mar. En el sondeig 1 s'observa la cota inferior del quart pilar a 212,00 m sobre el nivell del mar. S'infereix d'aquesta manera que en algun lloc dels 5,40 m no visibles a l'immoble d'Hermenegild Clascar, 24, la muralla s'ha capbussat més d'un metre. Aquest sistema de pilars d'aparell regular alternats amb aparell irregular pot ser un reflex mal conservat del tipus de parament

que s'observa a l'interior de l'immoble de la botiga Cal Giralt, a Hermenegild Clascar, 36, i també a Hermenegild Clascar, 44, on d'aquesta mena de pilars arrenquen arcs de descàrrega apuntats que apareixen a una altura superior que no s'ha conservat en el solar documentat arqueològicament.

En la banda més occidental del traçat de la muralla, a Ponent 17, es va documentar un petit tram de muralla. En aquest sector comença a predominar l'aparell irregular de blocs de mida mitjana (uns 30-40 cm) i petita (15-30 cm) disposats en fileres més o menys horitzontals que ofereixen un aspecte d'homogeneïtat aspra.

A l'inici d'aquest mateix carrer, en el solar del carrer Ponent, 1, es va documentar un tram de 24,40 m de longitud, amb una amplada d'1,70 m, i una alçària màxima de 3,6 m. La part més baixa es tracta d'un basament irregular de pedra mitjana i gran. La part superior són també pedres irregulars de mida mitjana, col·locades amb una tècnica constructiva que recorda l'*opus spicatum*, unides amb morter de calç blanc amb sorra fina i argila. La negativa per a la seva construcció retalla el subsòl, i crea un esglaó entre la part sud, amb una cota superior a la part nord.

Al segle XIX, possiblement en la seva segona meitat, la muralla havia perdut la seva funció defensiva, i el solar on es va urbanitzar. A l'alçat (vegeu la Fig. 2) es pot observar que sobre la muralla va construir-se un mur de 45 cm d'amplada, amb pedra mitjana, irregular, unida amb morter de calç. La part del solar que toca al carrer de Sant Pau va ser urbanitzada com a casa, i al darrere va fer-se un hort. Aquesta fase està testimoniada amb la presència de diversos pous cecs – fosses sèptiques, dues clavegueres i un pou. D'aquest moment s'ha documentat una reforma al basament de la muralla, amb un pany amb grans pedres, i un nivell a sota amb material contemporani.

Les intervencions del 2005 en els solars del carrer Beneficència, 10; carrer Muralla dels Vallets, 36, i carrer Banys, 11, del tram nord del traçat, van posar al descobert uns panys de muralla que segueixen el tipus de parament localitzat en les intervencions del carrer Ponent. En el primer cas, un tram d'una longitud de 6 m i que conserva una alçària de 8,20 m on es pot observar el desnivell entre el carrer Muralla dels Vallets i el de la Beneficència. A la cara interna es podia observar una part que sobresurt al llarg de tot el pany de la muralla, a 1,30 m per sobre del pas actual, que podria marcar un espai on hi devia haver algun tipus de pas aixecat amb una estructura de fusta, i que devia permetre estar a l'altura de l'espitllera, situada a 1 m per sobre d'aquesta part que sobresurt. Al tram del carrer Banys, 11, es va documentar un pany de muralla similar, format per aparell irregular de mida petita i amb diverses refaccions posteriors, sense carreus regulars ni engruiximent de la base.

Malauradament, la resta d'intervencions en solars per on es preveia que passés la muralla (Ferrers, 71, i carrer Parellada/rambla de Nostra Senyora) van proporcionar resultats negatius i no se'n va poder determinar la presència. Això deixa, de moment, gairebé la meitat oriental del traçat total de la muralla en penombra.

2. Les torres

Pel que fa a les torres, el mapa de Vilafranca del 1872 (Fig. 3) presenta el recorregut de la muralla, on hi situa diferents torres al llarg de la seva trama, tant quadrades com semicirculars. De la documentació escrita es desprèn que no es van construir alhora que la muralla sinó que s'hi van afegir més tard, molt a finals del segle XIV o ja en el segle XV.

Figura 3. Extracte del “Croquis topogràfic” [sic.] de Vilafranca del Penedès de l’any 1872. L’autor hi grafia el traçat de la muralla i la situació d’algunes torres. Arxiu dels Serveis Tècnics de l’Ajuntament de Vilafranca del Penedès

En el cas de les dues torres quadrades que el mapa situa als carrers d’Hermenegild Clascar i del General Prim, els treballs arqueològics han constatat la seva presència. En canvi pel que fa a les dues torres semicirculars al començament del carrer de Ponent, cap de les intervencions efectuades n’han verificat l’existència. Si bé és cert que, en el moment de fer el mapa, el tram de muralla del carrer Hermenegild Clascar encara estava a la vista, es desconeix a partir de quina font l’autor en va situar el traçat de la muralla i la situació de les torres.

Fins a la data s’han documentat dues torres i s’han trobat indicis de dues més, si bé una d’aquestes, una presumpta torre rodona al carrer de la Beneficència, on la documentació escrita també situa un pou de glaç, és dubtosa i cal, de moment, mantenir l’escepticisme.

Hermenegild Clascar, 16: torre quadrada

En aquest solar es va documentar una torre quadrada (Fig. 4) que s’imbrica en el tram d’aparell regular descrit més amunt. Només se n’observa el pany lateral occidental (de 3,25 m d’amplada i 7 m d’alçària conservada) i el pany frontal (de 7 m d’amplada a

la base, 6,20 m en el cos superior i 8,20 m d'alçària conservada). El gruix del mur varia entre 1,95 i 2,10 m.

Al cantó nord-oest es pot veure com el mur de la torre s'adossa a la muralla (per bé que en algunes filades de carreus alternes s'hi imbrica). La resta són blocs calcaris sense escairar ben alineats. A l'excavació de la part interior de la torre es van poder detectar diversos sòls d'ocupació fins arribar al substrat geològic. A la part central s'hi va detectar una rasa que anava en el mateix sentit que el tram nord de muralla (NW-SE), i que un cop vista la planta general de l'excavació, es va poder veure que corresponia a la mateixa alineació que el reforç exterior atalussat de la muralla. D'aquesta manera es va poder deduir l'amplada del pany exterior de muralla en aquest punt.

La rasa de fonamentació d'aquesta torre talla els estrats d'amortització del primer fossat defensiu, en l'estrat més profund dels quals es va trobar ceràmica decorada en verd i manganès datable al s. XIV. Això indica un període de construcció en què hi ha hagut prou temps per amortitzar el fossat que funcionava amb la muralla però no gaire allunyat del s. XIV. Això s'adiu amb el consens general de considerar que les torres s'afegeixen a mitjan s. XV i estan en funcionament durant la Guerra Civil de Joan II el Sense Fe. La documentació ens parla que aquest rei "prengué per assalt la capital penedesenca el 7 d'octubre de 1462 i hi causà una gran mortaldat i destrossa",¹ però es desconeix fins a quin punt va poder patir danys aquesta torre en concret.

En tot cas, a l'exterior de la torre, es poden observar tres orientacions lleugerament diferents des de la fonamentació fins al mur: la fonamentació (les 4 primeres filades de carreus) presenta un angle de 93° respecte al tram nord de muralla. El següent tram (de la 5a a la 9a filada de carreus), en canvi, forma un angle de 100° respecte de la muralla. El cos superior de la torre segueix aquesta mateixa orientació. A l'interior de la torre també es va detectar aquesta diferència d'angle del tram més baix respecte al cos mural quadrangular. Aquests canvis d'orientació dels cossos murals poden ser deguts a diferents refaccions de la torre després d'haver patit alguna destrucció. Però això només podria confirmar-se si s'excavés la resta del perímetre de la torre, en el solar contigu.

L'altra de les torres de planta quadrada que el mapa de 1872 situava en aquesta zona i de les quals se n'ha pogut verificar l'existència és la del solar del carrer General Prim, 12-14, on almenys se'n va poder documentar un dels panys laterals, de característiques molt similars a les d'aquesta d'Hermenegild Clascar, 16.

Rambla de Sant Francesc: torre poligonal

La documentació escrita esmenta la Torregrossa el 1394. S'hi diu que es va construir una estructura de grans dimensions sobre el fossat de la vila i que van haver de ser enderrocades algunes cases per poder-ne construir el vall defensiu. No sabem, però, si l'estructura poligonal que es va documentar al cantó sud-est de la Rambla de Sant Francesc correspon a aquesta època o és una reestructuració del s. XV. En tot cas, sabem que, durant la Guerra Civil catalana de 1462, la Torregrossa era custodiada per una guarnició de 12 soldats i un capità. A més a més, aquesta zona era la que presentava menys defen-

1. PLADEVALL, A.; VIGUÉ, J. (dir.) *Catalunya Romànica*. Vol. XIX: *El Penedès. L'Anoia*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 213-216.

*Figura 4. Fotografia de la torre de planta quadrada d'Hermenegild Clascar, 16-22.
Autor: J. Amorós*

ses naturals, i des d'aquesta cantonada es podia defensar una bona distància de la cortina de la muralla i com a mínim dos portals. Era normal, així, que en aquest punt estratègic es col·loqués un element fortificat avançat o baluard que documentalment podríem relacionar amb el baluard de la Torregrossa, citat al llibre verd de Vilafranca.

El 2008, durant les obres per a la construcció d'un aparcament soterrat a la rambla de Sant Francesc, es va fer una excavació que, entre d'altres elements, va documentar una estructura poligonal (Fig. 5) en l'indret on les fonts assenyalaven l'existència de la Torregrossa. Aquesta estructura està situada on la muralla de la vila girava, des d'un sentit de nord-oest a sud-est a la rambla de Sant Francesc, vers un sentit de sud-oest a nord-est cap a l'actual rambla de Nostra Senyora.

L'estructura mural paral·lela al pany original de muralla en aquest punt té forma d'ela, amb un braç curt orientat est-oest, de 3 m, i un braç llarg orientat nord-sud de 12 m i una amplada d'1,4 m. Les dues últimes pedres de la filada inferior s'obren cap a l'exterior, per orientar-se vers els altres murs que devien conformar aquesta torre, sobresortint de la línia de mur superior. La part nord s'ha conservat en més alçària, amb dues filades de fonamentació i dues més de carreus de grans dimensions perfectament escairats (Fig. 6). Les dues filades de fonamentació estan formades per carreus de mida mitjana o gran, bona part dels quals units amb fang. La part superior, en canvi, està formada per grans carreus, no gaire amples (de 20 a 30 cm), que revesteixen externament el nucli de fonamentació fet amb argamassa de calç i pedres mitjanes i petites molt irregulars, amb presència ocasional de teules. La filada inferior té pedres de 60 cm d'alçària i la superior, pedres de 40 cm d'alçària. Els fonaments possiblement no eren vistos.

La part central i més al sud de l'estructura, en canvi, no ha conservat els grans carreus i només es van poder documentar les dues filades de fonamentació. En part, aquesta estructura s'assenta sobre nivells d'amortització del fossat anterior. A la seva part interior es va documentar un nivell molt heterogeni, amb pedres i calç, que podria haver estat un nivell de rebliment del fossat anterior a la construcció d'aquesta estructura o, el que és més probable, el reompliment d'aquest espai durant la construcció d'aquest mur. Sigui quina sigui la hipòtesi certa, el material arqueològic d'aquest estrat va permetre donar un terme *post quem* a la construcció. La datació atribuïda, finals del segle XIV - segle XV, ens la donen els materials que es van documentar en aquest nivell, amb ceràmiques blaves valencianes i ceràmiques en verd i manganès. No es van trobar més nivells relacionats amb la part interior de les estructures, ni nivells d'ús.

L'estructura que li dona l'aspecte poligonal a aquesta torre es perd, malauradament, en el límit d'excavació, i a més a més va ser parcialment espoliada d'antic. El mur té també forma d'ela, amb la cara exterior vista amb grans carreus perfectament escairats, i la part interior també està retallant els nivells del fossat anterior. Té una amplada total d'1,3 m amb uns carreus a la cara vista d'uns 20 cm d'amplada. En aquest cas el basament, més ample, només conserva una filada i la seva rasa de fonamentació està, en la major part de la zona documentada, retallant directament el sòl geològic. Al tall est es va poder documentar la filada de basament i dues filades vistes.

L'estructura formada per aquests dos murs en forma d'ela que s'obren en un angle d'aproximadament 135° fou interpretada com un element mural de grans dimensions de caràcter defensiu. Es troba construïda sobre el fossat més antic i funciona amb el més modern. No se'n va documentar una relació directa amb la muralla, però aquesta relació hi devia ser encara que, a causa possiblement de la remodelació de la rambla de Sant Francesc i les subseqüents rases per als diversos serveis, no ha arribat fins als nostres dies.

Figura 5. Planta de la Torre Grossa, una torre poligonal emplaçada en una cantonada de la muralla, al costat de la via de comunicació principal. Autor: O. Varas

Figura 6. Fotografia de l'alçat de la Torregrossa. Autor: O. Varas

3. Portals

Pel que fa als portals esmentats en la documentació antiga, són molt mal coneguts i tot fa pensar que es van desmuntar totalment quan es van obrir els carrers que encapçalaven en el segle XIX. De totes les intervencions fetes en zones on es coneix l'existència d'un portal antic només en dues se n'han localitzat elements estructurals relacionables.

Tal vegada el més clar és el mur paral·lel al carrer Marquès d'Alfarràs que es va localitzar al solar d'Hermenegild Clascar, 26 i que s'adossa a la muralla en aquest punt. Té una longitud de 3,28 m i una profunditat conservada de 2,97 m. La totalitat de la seva amplada no es va poder determinar ja que s'introduïa sota la secció del carrer del Marquès d'Alfarràs. El gruix de la part que es podia documentar dins del solar afectat era de 0,90 m. La tècnica constructiva, amb carreus ben escairats a la cantonada, formant un aparell regular pseudoisòdom, mentre la resta del pany està format per blocs irregulars de mida mitjana i petita lligats amb morter de calç, recorda aquella que hem vist en el cas de la torre quadrada. Per aquesta raó sembla clar que aquest portal (no sabem com era la resta) servia alhora de baluard defensiu i que, pel fet que no està imbricat amb la muralla sinó que s'hi adossa, es pot inferir que va ser construït més tard que la muralla, potser al mateix temps que es van començar a bastir les torres.

L'altra estructura relacionada amb un portal es va localitzar a la intervenció del carrer Ponent, 1. Tocant amb el carrer de Sant Pau, on la documentació assenyala l'existència del portal d'en Coloma, es va documentar un possible reforç de la muralla de forma circular. Aquesta estructura es troba dins un retall circular i es perdia sota el límit d'excavació est de la intervenció.

4. El fossat

En aquest apartat s'han recollit els elements defensius exteriors a la muralla que s'han documentat en les diferents intervencions fetes en els últims anys. Dins d'aquests elements, el més destacat és el fossat, que devia envoltar la vila i del qual es tenen referències documentals a partir del 1376, on en una visita que fa Pere III a la vila per revisar les muralles manà eixamplar-los fins a cinquanta pams (uns 10 m) perquè els trobava estrets. També en va quedar el record a la toponímia local, al carrer de la Muralla dels Vallets.

Arqueològicament la primera intervenció on es va poder observar aquestes defenses exteriors de la Vilafranca medieval i moderna va ser la que es va fer al carrer Ponent, 1, l'any 2007. Aquesta intervenció preventiva se situa a la part nord de l'antic nucli de la vila, en el solar que feia cantonada entre els carrers de Ponent i de Sant Pau. Aquest solar era a tocar d'un dels possibles portals, el d'en Coloma, pròxim al castell dels Castlans.

Figura 7. Fotografia de l'escarpa (en primer terme) del carrer Ponent, 1. Autor: O. Varas

A 7,4 m de la muralla, i després d'una lleugera inclinació en el terreny, s'ha trobat un retall vertical que talla el substrat geològic. Aquest retall resta paral·lel a la muralla i deixa un espai de pas entre la muralla i el fossat. A una part de la negativa del vall se li adossa un mur atalussat interpretat com un tram d'escarpa del fossat, coetani amb la construcció de la muralla (Fig. 7). Té una longitud de 4 m, una amplada de 70 cm i una profunditat documentada de 2 m, moment en què s'ha arribat a la capa freàtica, encara que el mur continuava baixant. La part est tenia una factura molt acurada, amb grans carreus, mentre que la resta estava formada per pedres d'aparell irregular unides amb morter de calç amb un arrebossat de morter a la seva cara externa. S'ha documentat la presència de la capa freàtica, que conjuntament amb l'últim nivell d'argiles negres produïdes per un procés de sedimentació lenta porta a pensar que aquest fossat en el moment de la seva primera utilització devia estar omplert en part per aigua. Sobre aquests estrats hi ha uns nivells d'amortització, amb un enderroc de nombroses pedres de mida gran, algunes de les quals treballades.

En un moment posterior, al segle XVI, quan el fossat ja estava parcialment reblert, es construïren dos murs de factura tosca, units amb fang, perpendiculars a l'escarpa. Tenen 60 cm d'amplada, i estan formats per pedra irregular i alguns carreus reaprofitats. Aquests murs d'interpretació difícil podrien haver funcionat com un sistema temporal de suport per a una estructura tipus pont per creuar el fossat en un moment en què el pont que se suposa que hi havia a l'altura del portal d'en Coloma no es pogués utilitzar.

A finals del segle XVI - inicis del segle XVII el fossat i l'escarpa deixen de ser utilitzades, i es troben tot un seguit de nivells inclinats que puguen el nivell de la zona igualant-la amb la cota inferior de la muralla. En aquests estrats hi havia gran quantitat de carbons, cendres, material ceràmic (bàsicament fragments d'obra grisa de Vilafranca) i diversos peus de terrisser, elements que indiquen que aquest espai va ser utilitzat com a abocador de les indústries locals, sobretot obradors terrissers, que tenien la porta més propera de sortida de la vila al portal d'en Coloma.

A l'excavació arqueològica feta al carrer Hermenegild Clascar, 16-18, el mateix any 2007, també es va documentar el fossat. Es van poder identificar els nivells més antics del vall, que són tallats per la torre quadrada, però no va ser possible obrir en extensió el solar donat el tipus d'obra que es va fer.

La intervenció següent va ser la que es va fer al carrer General Prim, 18, amb motiu de l'enderrocament del Cinema Bogart. Aquest tram de la muralla es troba situat entre els antics portals de Sant Bernat i de Sant Francesc. A la part exterior de la muralla es va documentar un espai o zona de pas d'una amplada de 2 m, abans d'arribar al fossat. Se n'han interpretat dos moments constructius:

En una primera fase es fa un retall al nivell geològic, amb una amplada documentada de 2,5 m, però que realment era més gran, i una profunditat de més d'1,8 m, moment en què apareix la capa freàtica. D'aquest primer fossat no se n'ha pogut concretar la cronologia donada l'absència de materials arqueològics definitoris, encara que podria estar relacionat amb la construcció de la muralla.

En un segon moment es va amortitzar parcialment aquest primer fossat i va ser recobert a la zona més propera a la muralla per un mur fet amb pedra de mida mitjana unida amb argila, amb una amplada de 60 cm, una longitud documentada de 5,4 m, i una profunditat d'1,5 m, bona part dels quals coberts pel nivell freàtic de la zona. Aquesta estructura devia tenir una alçària major, però no s'ha conservat per un arrasament que

s'hi va fer en època moderna. A la zona central d'aquest mur han aparegut dos carreus ben escairats, inclinats, units amb morter de calç de color gris, que serien l'arrencament de dos arcs cecs. Un d'aquests carreus tenia una marca de picapedrer en forma de creu i sota aquests arrencaments les pedres que els sustentaven també eren carreus treballats. Aquest mur possiblement va ser construït amb la funció de contenir les terres i evitar que l'erosió pogués amenaçar la muralla deixant un espai de pas entre la muralla i el fossat de 4,8 m. Per veure el fons d'aquest fossat es va fer un sondeig i es va trobar el substrat geològic a 3 m del nivell de pas que hi ha a l'exterior de la muralla. La composició del primer nivell d'amortització d'aquest fossat per argiles negres molt pures, com al carrer Ponent, 1, ens porta a pensar que aquest sediment també es va formar per una sedimentació lenta.

A finals del segle XVI i durant el segle XVII es fan tot un seguit d'abocaments de terres amb un eix inclinat, produïts des de la zona de pas cap al fossat. Aquests estrats amortitzen definitivament el vall fins a l'altura de la muralla i deixen un espai lliure a la part exterior d'aquesta.

Al segle XIX es continuen abocant terres per aplanar el terreny i preparar-lo per a la seva urbanització.

L'última intervenció on s'ha documentat el fossat ha estat la que es va fer a la rambla de Sant Francesc l'any 2008 (Fig. 8). És la primera intervenció que es fa a Vilafranca en què s'ha pogut documentar en tota la seva amplada (entre 8 i 10 m) amb una longitud de gairebé 100 m, així com una profunditat de 3 m. També s'han observat dues fases, una de més antiga amb una contraescarpa parcial, que probablement pertany a la construcció de la muralla de Pere III, i una de més moderna i àmplia datable a finals del segle XIV – segle XV, relacionable amb la Torregrossa. Aquest fossat devia ser amortitzat, regularitzant completament el terreny, en el període comprès entre finals del segle XVII i inicis del segle XVIII.

Del vall anterior al baluard Torregrossa s'ha constatat que té una amplada d'entre 5 i 6 m, i una profunditat que anava dels 2,5 als 3 m, encara que podria ser superior donat que no s'ha conservat la cota inferior de la muralla. A la part interior de la torre, la que donava a la vila, han aparegut les restes d'un muret molt irregular que devia funcionar com a element de sustentació de terres o de delimitació del fossat.

En canvi, la seva part exterior estava recoberta parcialment per una contraescarpa. Aquesta estructura té una longitud de 4 m i una profunditat conservada de 80 cm. Les parets laterals de la construcció estan fetes amb carreus ben escairats de mida gran, mentre que la resta estava composta per pedres de mida mitjana, irregulars, recobertes per un morter de calç molt sorrenc. Cronològicament no hi ha cap element material per acotar la construcció d'aquesta estructura, ja que està retallada en el natural i la seva rasa de construcció no ha donat materials que aportin cronologia. Només es coneix la data de la seva amortització, a finals del segle XIV - segle XV, amb ceràmica en verd i manganès i ceràmica blava valenciana. Aquesta estructura és similar a la del carrer Ponent, 1, i ambdues reforcen les defenses en espais molt importants del perímetre de la muralla. La del carrer Ponent és propera a un portal i l'altra està situada on la muralla fa cantonada.

Cal ressaltar que a les intervencions abans esmentades el fossat no es documentava a tocar de la muralla, sinó que hi havia un espai entre ambdós d'entre 3 i 6 m d'amplada. Això permet plantejar la hipòtesi que el traçat de la muralla anés sota el carrer que ha restat fora dels límits de la intervenció a la rambla de Sant Francesc.

Figura 8. Fotografia de la Torregrossa i el fossat associat. Autor: O. Varas

La segona fase devia funcionar amb la Torregrossa, que dóna una cara vista vers el fossat, entre el segle XV i el segle XVII. Aquest fossat té fins a 9 m d'amplada i una profunditat de més de 2 m, encara que podria ser superior com abans s'ha comentat. Durant la intervenció va aparèixer un esglaó inicial a 5 m de la base de la torre i un segon esglaó a 8 m. Així doncs, el fossat s'amplia en aquesta zona, deixa un gran espai al voltant de la Torregrossa i canvia l'orientació.

5. El passatge de mur

El pas de ronda o passatge de mur, com surt moltes vegades citat a la documentació de Vilafranca, era un carrer que permetia el trànsit tot al voltant de la part interior de la muralla amb una amplada que variava entre els 3 i els 5 m. Aquest espai ha quedat fossilitzat a la part nord i est de la trama urbana: si s'inicia un recorregut per la Muralla dels Vallets a l'alçada del portal d'en Coloma podem anar resseguint el seu traçat per aquest carrer fins arribar al carrer de la Lluna, que continuaria formant part d'aquest pas de ronda. És curiós veure com les cases d'aquest sector, en ser urbanitzat al segle XIX, només es van assentar a la muralla per la seva part exterior. Al carrer General Prim també s'ha conservat fossilitzat a la trama urbana, però en comptes de ser utilitzat com a carrer, va ser privatitzat i utilitzat com a pati interior entre habitatges.

L'única intervenció on s'ha pogut observar el parament superior de la muralla a la seva part interior que donava al passatge de mur, és la que es va fer al carrer Muralla dels Vallets, 36. En aquesta intervenció es va fer un repicat del parament de la muralla que va permetre veure una espitllera. Sota aquesta hi havia les marques del que probablement era un tram de pas de ronda elevat.

En canvi, la intervenció on s'han observat els nivells arqueològics del passatge de mur és la del carrer General Prim, 18. A la part interior de la muralla s'ha identificat un espai on, en reformar-se aquesta zona al segle XIV amb la construcció de la muralla, es va construir el pas de ronda. La presència d'una sitja sota els nivells de construcció de la muralla indica que la zona ja estava ocupada amb anterioritat al segle XIV, però la reforma que es va produir va canviar la fisonomia d'aquest espai. Es van poder diferenciar un total de quatre fases.

La primera fase data del segle XIII – principis del segle XIV i correspon a una sitja, anterior als nivells associats a la construcció de la muralla, i en part retallada per aquests. Al seu interior s'ha recuperat majoritàriament ceràmica grisa medieval i algun fragment de ceràmica vidrada, sense presència de pisa blanca.

La següent fase documentada és la de la construcció de la muralla datada al segle XIV. En aquesta fase va fer-se una reforma de la zona, amb un arrasament de les estructures anteriors, i es va bastir la nova muralla. S'han documentat dos forats de pal relacionats amb aquest moment constructiu, així com un nivell, heterogeni, amb pedres mitjanes, identificat com un estrat d'anivellament que devia servir també com a preparació del nivell d'ús del passatge de mur d'època baixmedieval. Els materials recuperats més significatius d'aquesta fase són diversos fragments de pisa blanca decorada en verd i manganès. Del mur que devia tancar aquest passatge de mur només se n'han documentat 90 cm de longitud, amb una amplada de 70 cm; se situa paral·lel a la muralla, a una distància de 4 m i va resultar molt afectat per les reformes que va patir el solar durant la construcció del Cinema Bogart.

Al segle XV la funció devia ser la mateixa, però el mur de tanca és reformat. Deixa de funcionar el mur de la fase anterior, i se'n construeix un de nou. Aquest, fet en dos moments, encara que possiblement en un curt espai de temps, és totalment paral·lel a la muralla, amb una longitud documentada de 2,7 m, una amplada de 60 cm i una profunditat de gairebé 1 m, continuant vers el tall oest de la intervenció. Aquest mur deixa un espai de carrer de 3,2 m, inferior al de la fase anterior. Amb posterioritat s'han observat tot un seguit de paviments de petites pedres i sorres amb fragments de ceràmica trencada amortitzats per altres nivells d'argiles. Identificables com a paviments de carrer i reparacions, estan datats al segle XV, amb nombrosos fragments de pisa blava valenciana i producció gòtica catalana.

La construcció del Cinema Bogart va afectar els nivells posteriors, arrasant-los i deixant conservats només els més antics. Així doncs, dels nivells més moderns tan sols es va documentar la part baixa d'una claveguera de maó pla, paral·lela a la muralla, que podria funcionar com a claveguera del carrer quan aquest encara estava en ús, abans de la seva privatització.

Encara que fora de l'àmbit que estem tractant, cal assenyalar el tipus de trama urbana que es va documentar en aquesta última intervenció. L'eix viari principal devia ser el del carrer del Coll, on l'habitatge devia tenir la façana principal. Els murs d'època medieval i moderna s'alineen amb aquest carrer, i la part que donava al pas de ronda no té estructures murals i era utilitzada com a pati o bé com a hort.

CONCLUSIONS

Aquestes intervencions han permès veure com el procés de fortificació urbana de Vilafranca del Penedès a finals del segle XIV va ser una obra important i complexa. Els treballs arqueològics han palesat les característiques físiques i constructives de la muralla i d'alguns dels elements que s'estructuraven al seu voltant com ara torres, fossat, escarpes, contraescarpes, espitlleres, desguassos, així com diferents tipus de paraments en les diferents intervencions, que evidencien els diferents moments constructius que va tenir la muralla des del seu inici fins a la seva finalització, i dels quals no se'n tenia cap referència a la documentació o bé les referències que se'n tenia eren escasses.

S'ha constatat la destrucció i espoliació d'algunes parts de la muralla a partir del creixement de la vila a partir del segle XIX, i com alguns panys es continuen utilitzant com a paret posterior de les noves construccions al voltant de la vila medieval, així com la utilització d'alguns elements com torres en part de les noves edificacions.

Els treballs d'excavació han posat en evidència la falta d'un projecte unitari a l'hora de fer aquestes intervencions i la posterior conservació i posada en valor dels resultats. Per una altra banda es va fer una tasca de difusió durant algunes de les intervencions, amb l'organització d'una visita itinerari per la muralla en què es podien visitar alguns dels solars en el moment de l'excavació arqueològica, i que va tenir un seguiment important per part del públic, que mostrava el seu interès per aquest element arquitectònic desconegut fins ara, que va marcar l'estructura urbana de la vila durant gairebé 400 anys.

També volem destacar la necessitat de declarar espai de protecció arqueològica tota la zona urbana inclosa dins de la muralla, així com el seu voltant per poder conèixer més a fons el fossat i les estructures que hi poden estar relacionades. La Carta Arqueològica i la seva protecció com a bé cultural d'interès nacional (BCIN) no resulten suficients en algunes ocasions. En aquest sentit cal dir que en els darrers anys s'han fet intervencions arqueològiques en zones intramurs com la capella de Sant Pelegrí, el Palau Reial o el Mercat de la Carn, que ja havien estat previstes per les institucions. En canvi d'altres s'han fet quan s'han localitzat accidentalment restes durant les obres que s'efectuaven. Així trobaríem les sitges del convent de les Carmelites al carrer de la Font, la sitja a la plaça de Lluís Via, el núm. 10 de la plaça de Jaume I, o els panys de paret documentats al solar núm. 22 del carrer de la Parellada. Altres no s'han arribat a excavar, com les sitges del carrer de Santa Maria o el solar núm. 18 de la plaça de la Constitució.

Esperem que la llum que modestament aporta aquest treball sobre la muralla medieval de Vilafranca del Penedès serveixi per aconseguir una major conscienciació institucional del valor patrimonial d'aquest element. En poc més d'una dècada els coneixements sobre la fortificació medieval de la vila s'han multiplicat. Malauradament, la protecció i la posada en valor d'aquestes estructures es troben encara a les beceroles.

BIBLIOGRAFIA

- CATALÀ I ROCA, P. (dir.) (1971). *Els castells catalans, Vol. III*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor.
- ALEGRET, P. (1887). *Apuntes històrics de Vilafranca del Panadés y su comarca*. Vilafranca del Penedès.
- ALVAREZ, B. (2006). *Memòria de l'excavació arqueològica a la muralla de Vilafranca, carrer Muralla dels Vallets, 36 (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia.
- ALVAREZ, B. (2004). *Memòria de l'excavació arqueològica a la muralla de Vilafranca, carrer Banys, 11 (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia.
- AMORÓS, J.; FELIU, JM.; YLL, R. (2011): *Memòria de l'excavació arqueològica preventiva al carrer Hermenegild Clascar, 16-18 (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia.
- AMORÓS, J.; FELIU, JM. (2011): *Memòria de la intervenció arqueològica a la muralla de Vilafranca, carrer d'Hermenegild Clascar, 20 i 22*. Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia.
- BENITO, R; FELIU, JM. (2009). *Memòria de l'excavació d'urgència al C/Ponent, 17 de Vilafranca del Penedès*. Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia.
- COY, A. (1909). *Vilafranca del Penedès, su historia y monumentos*. Vilafranca del Penedès.
- ESTEVE, X. (2000). *Memòria de l'excavació d'urgència al C/General Prim, 12-14 de Vilafranca del Penedès. Muralla de Vilafranca del Penedès*. Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia.
- FELIU, JM., TUTUSAUS, O. (2009). *Memòria de l'excavació d'urgència al C/Hermenegild Clascar, 26 de Vilafranca del Penedès*. Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia.
- FELIU J. M. (2008). "Visita a la muralla de Vilafranca" *De la Marca Hispànica a les Terres de Marca: el Penedès. XVII Jornades d'Estudis Penedesencs*. Vilafranca del Penedès. Institut d'Estudis Penedesencs. p. 103-113.
- HERNÁNDEZ, F.X. (2003). *Història militar de Catalunya. Vol. III: La defensa de la terra*. Barcelona.
- MAS I PARERA, P. (1932). *Història de Vilafranca*. Vilafranca del Penedès.
- MASACHS, J. M. (1981). "Les muralles de Vilafranca". *La revista del Casal*. Vilafranca del Penedès: Societat la Principal. II Època, núms. 107 – 108 – 109.
- MASSANELL, A. (1980) "Dels portals de la muralla vilafranquina". *Olerdulae*. Vilafranca del Penedès, núm. 9
- MASSANELL, A. (1984) "Algunes consideracions sobre Vilafranca i les seves muralles". *Olerdulae*. Vilafranca del Penedès, núm 24
- MASSANELL, A (1970) "La vall del castell" Edició d'homenatge a Pere Giró i Romeu, Antoni Massanell i Casas i Pere Regull i Pagès. Vilafranca del Penedès. Museu de Vilafranca, p.75.
- MASSANELL, A. (1985). *Petita història de les denominacions vials vilafranquines compres dins el recinte que cloïa la muralla*. Vilafranca del Penedès: Fundació Antoni i Vicenç Mestres Jané.

- MIQUES, M. (1991). *Memòria científica de la intervenció arqueològica efectuada al carrer de la Perellada (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia.
- MIRET NIN, M. (1991). "La capella de Sant Joan de Vilafranca del Penedès". Vilafranca del Penedès. Editorial Andana. p.69
- OTIÑA, P.; VARAS, O. (2008). *Informe de la intervenció arqueològica realitzada a la Rambla de Sant Francesc (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia.
- PLADEVALL, A.; VIGUÉ, J. (dir.) [et al.] (1992) *Catalunya Romànica*. Vol. XIX: *El Penedès i l'Anoia*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- VARAS, O. (2010). *Memòria de la intervenció arqueològica realitzada a la finca situada a l'antic Cinema Bogart – carrer General Prim, 18 (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia.
- VARAS, O. (2010). *Memòria de la intervenció arqueològica preventiva realitzada al carrer Ponent, 1 cantonada amb al carrer Sant Pau (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia.
- VALLÈS, J., [et al.] (1992). "El llibre verd de Vilafranca. 2 vols.". Fundació Noguera. Barcelona.